STILISTIK VOSITALAR YORDAMIDA IJTIMOIY ONGNI MANIPULYATSIYA QILISHNING LINGVISTIK MEXANIZMIDAN FOYDALANISH

Xiloliddinova Feruza Rashidovna, Jizzax politexnika instituti xorijiy tillar kafedrasi dotsenti v.b.
e-mail: hiloliddinovaferuza@gmail.com

Annotatsiya. Tanlangan mavzuning dolzarbligi siyosiy matnlardagi stilistik xususiyatlarning ro‘li bilan belgilanadi. Bu xususiyatlarni alohida tahlil qilish filologning jamiyatga bo‘lgan haqiqiy xabarini batafsil o‘rganish imkonini beradi. Ular tilshunoslik va siyosiy nutqda ulkan ro‘l o‘ynaydi. Bugungi kunda jamoat arboblari turli lingvistik darajalarda nutqni boshqarishga imkon beradigan keng stilistik usullar arsenaliga ega. Fonetik, morfologik, leksik, sintaktik va leksiko-sintaktik detallarning barchasi ushbu texnikalar qatoriga kiradi. Shuni ta’kidlash kerakki, ularning qo‘llanilishi qabul qiluvchining tushunishini chalkashtirishga yordam beradigan g‘ayrioddiy assotsiatsiyalarga ega kalit so‘zlarni ishlatish yoki troplar, stilistik vositalar va tilning boshqa ifoda vositalaridan mohirona foydalanish kabi sodda va tushunarli bo‘lishi mumkin.

Kalit so‘zlar: stilistika, stilistik qurilma, takrorlash, formal-strukturali takrorlash.

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ЛИНГВИСТИЧЕСКОГО МЕХАНИЗМА МАНИПУЛЯЦИИ СОЦИАЛЬНЫМ СОЗНАНИЕМ С ПОМОЩЬЮ СТИЛИСТИКИ

Аннотация. Актуальность выбранной темы обусловлена ролью стилистических особенностей в политических текстах. Изолированный анализ этих особенностей позволяет детально изучить реальное послание политика обществу. Они играют колоссальную роль в лингвистике и политическом дискурсе. На сегодняшний день общественные деятели обладают обширным арсеналом стилистических методов, которые позволяют им манипулировать речью на различных языковых уровнях. Фонетические, морфологические, лексические, синтаксические и лексико-синтаксические детали – все они включены в этот спектр приемов. Важно отметить, что их применение может быть, как простым и прямолинейным, например, использование ключевых слов с необычными ассоциациями, которые помогут затруднить понимание получателя, так и мастерским использованием тропов, стилистических приемов и других выразительных средств языка.

Ключевые слова: стилистика, стилистический прием, повтор,

формально-структурный повтор.

USING THE LINGUISTIC MECHANISM OF MANIPULATION OF SOCIAL CONSCIOUSNESS WITH THE HELP OF STYLISTICS

Annotation. The relevance of the chosen topic is due to the role of stylistic features in political texts. An isolated analysis of these features makes it possible to study in detail the real message of a politician to society. They play a huge role in linguistics and political discourse. Today, public figures have an extensive arsenal of stylistic methods that allow them to manipulate speech at various linguistic levels. Phonetic, morphological, lexical, syntactic and lexica-syntactic details are all included in this range of techniques. It is important to note that their application can be both simple and straightforward, for example, the use of keywords with unusual associations that will help make it difficult for the recipient to understand, as well as the masterful use of tropes, stylistic techniques and other expressive means of language.

Key words: stylistics, stylistic technique, repetition, formal structural repetition.

Kirish. Zamonaviy lingvistik didaktikada tarjimon maqomi mas’uliyatli va ustuvor o‘ringa ega bo‘ladi, chunki u mutaxassis madaniyatlararo muloqotda vositachi vazifasini bajaradi. Ma’lum ma’noda axborot faoliyatini ta’minlaydigan zamonaviy rivojlanayotgan jamiyat a’zosidir. Shuni ta’kidlash kerakki, ma’lum bir mavzudagi axbortni yetkazishda tarjimonning ahamiyati juda katta. U davlatlararo, millatlararo, va tillararo axborot va tushunchalarni tarjima qiladi. Tarjimon qilinayotgan tarjimani sodda tushunarli va ma’noli qilib yetkazib berishi lozim bo‘ladi. Tarjimonning dunyoqarashi va bilimi chuqur bo‘lishi alohida ahamiyat kasb etadi.

Shunday qilib, ta’limda integratsiya samarali yo‘ldir, ular o‘rtasida yuzaga kelgan qarama-qarshilikni hal qilish o‘quv jarayonining predmet qurilishi va talabalarning tizimli, yaxlit bilimga bo‘lgan ehtiyojlari uchun alohida platforma bo‘lib xizmat qiladigan integratsiyalashgan darsdir. Rag‘batlantirishga yordam beradigan bilim sintezi talabalarning analitik qobiliyatlarini rivojlantirish, shuningdek murakkab hodisalarni tahlil qilish va taqqoslash ko‘nikmalari va ob’ektiv voqelik jarayonlarini o‘z ichiga oladi. Kasbiy faoliyat tarjimonning bugungi kunda ijtimoiy mavqeini sezilarli darajada oshirmoqda. Axborot texnologiyalarining jadal rivojlanishini hisobga olgan holda, hozirgi vaqtda davlat va jamoat institutlarini, shuningdek, fuqarolarni jamiyat a’zosi sifatida birlashtirgan faol jamoatchilik kommunikatsiyalari tizimi shakllanmoqda. Ushbu xabarlar ommaviy maqomga ega bo‘lib, jamiyat manfaatlari bilan bog‘liq va umumiy manfaatlarga xizmat qilish uchun mo‘ljallangan axborotni yetkazishga qaratilgan. Jamiyatda tarjimon shaxsiga e’tibor kuchli bo‘lib, lingvistik vaziyatga ijtimoiy sohaning shakllanishi va faol ommaviy kommunikatsiyalari ham ta’sir qiladi. Bu vaqtda og‘zaki ommaviy nutq rivojlanadi, tarjimon tomonidan tuzilgan matn va nutq materiali ma’lum ma’noda ahamiyat kasb etadi. Natijada, nutq strategiyalarining yangi turlari va matn turlari paydo bo‘ladi. Shu munosabat bilan jamiyatda til o‘rganishga qiziqish kuchayadi,

ritorika fan va amaliyot sifatida jonlanadi. Zamonaviy ta’lim muhitida integratsiya sub’ektlari faolligining asosiy yo‘nalishlaridan biriga hissa qo‘shadigan yangi pedagogik yechimlarni izlash shaxsning ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirish o‘quvchilar va o‘qituvchilar jamoasi uchun zarur shart-sharoitlarni yaratishga hissa qo‘shadi. Nazariyani chuqur tushunish va o‘zlashtirish uchun fan olimlari tomonidan tayyorlangan materiallarni ko‘rib chiqishimiz mumkun. Nazariyaga bag‘ishlangan ko‘plab asarlarning tahlili va tarjima jarayoni o‘rgatish amaliyotini ko‘rib chiqar ekanmiz tarjimon yuqori darajada bilimga ega bo‘lishi, chet tilini chuqur bilishi, tarjima malakasi, shuningdek, muomala madayatiga ega bo‘lishi kerakligi talab etiladi. Shu bilan birga, talabalar (bolalar, o‘smirlar, yoshlar)ning o‘z potentsialini ro‘yobga chiqarish va texnik xususiyatlarini namoyish etishlari va qobiliyatlarini ko‘rasatishlari uchun ularga yetarlicha shart sharoit yaratish kerak bo‘ladi. Bunday malaka va ko‘nikmalar shartlari darsda yoki qo‘shimchada dars o‘qituvchilari tomonidan tuziladi. Bunda o‘qituvchi o‘quvchini o‘z materialiga ko‘proq qiziqtirishi, jalb qilishi kerak bo‘ladi. O‘qitish usullari bilan birga, kompyuterdan, texnologiyalaridan ham foydalanish internetda o‘yinlar va filmlar tomosha qilish, u yerda hammaga jo‘natish uchun qiziqarliroq narsalarni tashkil etish kerak bo‘ladi. Ana shu vaziyatda nima uchun zamonaviy o‘qituvchi va undan ham ko‘proq kompyuter fan o‘qituvchisi, doimo izlanish bilan shug‘ullanadi va me’yoriy-metodik o‘qitishni yaratish materiallar bilan ta’minlaydi, darslarni yangicha tashkil etish va o‘tkazish yo‘l bilan yuqori o‘quv, ilmiy, uslubiy yutuqlarga erishadi va ta’lim natijalarini namoyon etadi. O‘qituvchi talabalarni darsga jalb qilish orqali ilmiy-texnik ijodkorlikni shakllantiradi, talabalarning texnik qobiliyatlarini rivojlantiradi.

Notiqlik siyosiy faoliyatda muhim ro‘l o‘ynaydi, chunki siyosatchilarning jonli nutqida ma’lum bir siyosiy xabar belgilanadi. Mohir qo‘llarda qo‘l bilan ishlash, narsalar yaratish mahorati kuchli vosita va maqsadlarga erishishning samarali vositasiga aylansa, siyosiy nutq faqat mantiqiy va malakali nutq rejasini tuzish va to‘g‘ri talaffuzni saqlashdan iborat emas. Muvaffaqiyatli siyosatchi qiziqarli va esda qolarli matn yaratish, ommaviy nutqqa to‘g‘ri tayyorgarlik ko‘rish va tinglovchilarda kerakli ta’sirga erishish uchun tilshunoslik, ritorika va psixologiyani bilishni talab qiladi. Nutq ommaviy siyosiy nutq matnini yaratishdan boshlanadi, matnning ixchamlik, aniqlik va ravshanlik kabi fazilatlariga alohida ahamiyat beriladi. Ommaviy siyosiy nutqlarning o‘ziga xos xususiyatlaridan biri siyosatchining o‘ziga xos qiyofasini shakllantirish qobiliyatidir. Nutq namunasi tabiat tomonidan belgilanadigan va amalda o‘zgarmas narsadir. Ovoz tembri, talaffuz, diksiya, nutq ritmi va eng ko‘p qo‘llaniladigan iboralar, ya’ni fonetik va leksik xususiyatlar kabi asosiy xarakteristikalar va ijro uslubi o‘zgarishsiz qoladi. Shunday qilib, siyosatchining nutqi uning qo‘lyozmasiga o‘xshaydi - bu noyob va betakror. Siyosiy rahbarning asosiy vazifasi osongina tanib olinadigan nutq uslubini yaratishdir.

Manipulyativ ta’sir usullari og‘zaki va og‘zaki bo‘lmagan bo‘lishi mumkin. Pozalar, imo-ishoralar, qarashlar, yuz ifodalari, fazoviy ajratish va boshqa og‘zaki bo‘lmagan signallardan foydalanganda biz sotsiologlar, psixologlar, kinestetiklar, taktiklar va proksemiklar tomonidan o‘rganilgan noverbal manipulyatsiya bilan shug‘ullanamiz. Agar inson ongini manipulyatsiya qilish tildan foydalanish orqali amalga oshirilsa, bu nutq manipulyatsiyasidir. Tilshunos olimlar bunday effektlarni

o‘rganishga qiziqishadi.

Biroq, nutqni manipulyatsiya qilishning mohiyatini, usullar va vositalarning aniq tasnifini tushunishda birlik hali o‘rnatilmagan. Nutqni manipulyatsiya qilish hodisasini o‘rganishda progressning yo‘qligi uning tadqiqotlarini bugungi kunda dolzarb qiladi. Tilshunoslik nuqtai nazaridan manipulyatsiya “til” yoki “nutq manipulyatsiyasi” deb ataladi. Biroq, ko‘pchilik olimlar bu ikki atama o‘rtasida farqni sezmaydi. Ushbu tadqiqotda “nutqni manipulyatsiya qilish” iborasiga ustunlik beriladi.

Ko‘pgina lingvistik tadqiqotlar “nutq manipulyatsiyasi” ni psixologik jihat bilan bir xil tarzda belgilaydi, chunki ikkala tushunchaning mohiyati o‘xshashdir. Shunday qilib, “nutqni manipulyatsiya qilish” quyidagi jihatlarni qamrab oladi.

qabul qiluvchining ongiga uning hozirgilariga mos kelmaydigan maqsadlari, istaklari, niyatlari, munosabati yoki munosabatini yashirin ravishda kiritish uchun til vositalaridan foydalanish;

so‘zlovchi yashirin motivlarga ega bo‘lgan va muloqotdan bir tomonlama foyda olishga intiladigan lisoniy ta’sirning o‘ziga xos turi;

o‘ziga xos lingvistik xususiyatlardan ongli va maqsadli foydalanish orqali amalga oshiriladigan lisoniy ta’sirning alohida turi;

qabul qiluvchiga ta’sir o‘tkazish imkonini beradigan bunday lingvistik vositalarni tanlash va ulardan foydalanish;

uning kognitiv va xulq-atvor sohasini o‘zgartirish uchun qabul qiluvchining ongiga sezilmaydigan yoki nozik ta’sir qilish;

suhbatdoshni unga zararli harakatlar qilishga undashga qaratilgan o‘ziga xos lingvistik xatti-harakatlar;

til manipulyatsiyasi qabul qiluvchining kognitiv va xatti-harakatlariga yashirin ta‘sir ko‘rsatish turi sifatida;

Sanab o‘tilgan talqinlardan kelib chiqadiki, nutqni manipulyatsiya qilish - bu aloqa paytida ma’lumotni qabul qiluvchiga ta’sir qilish uchun turli lingvistik usullardan foydalanish. Qabul qiluvchining ongiga bu ta’sir u tomonidan amalga oshirilmaydi, chunki u buni ob’ektiv ma’lumot sifatida qabul qiladi. Shuning uchun nutqni manipulyatsiyani manipulyatorning shaxsiy maqsadlariga erishish uchun lingvistik elementlar faol qo‘llaniladigan qabul qiluvchiga beixtiyor ta’sir qilish deb ta’riflash mumkin.

Bugungi kunda jamoat arboblari turli lingvistik darajalarda nutqni boshqarishga imkon beradigan keng stilistik usullar arsenaliga ega. Fonetik, morfologik, leksik, sintaktik va leksiko-sintaktik detallarning barchasi ushbu texnikalar qatoriga kiradi. Shuni ta’kidlash kerakki, ularning qo‘llanilishi qabul qiluvchining tushunishini chalkashtirishga yordam beradigan g‘ayrioddiy assotsiatsiyalarga ega kalit so‘zlarni ishlatish yoki troplar, stilistik vositalar va tilning boshqa ifoda vositalaridan mohirona foydalanish kabi sodda va tushunarli bo‘lishi mumkin. Tilning har bir darajasi nutqni manipulyatsiya qilishning o‘ziga xos samarali usullariga ega.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “O‘zbekiston Respublikasida xorijiy tillarni o‘rganishni ommalashtirish faoliyatini sifat jihatidan yangi bosqichga olib

chiqish chora-tadbirlari” to‘g‘risida 2021-yil 19-maydagi 5117-sonli qarori.

2. Xiloliddinova F. The role of individual work in foreign language lessons: the role of individual work in foreign language lessons. Jurnal inostrannix yazikov i lingvistiki 4(4). 2022.

3. Xiloliddinova Feruza Rashidovna. Grammatikani tizimli o‘rganish: ijobiy va salbiy tomonlari Science and Education. 3(3). 2022: – P. 483-490.

4. Musaev I. Stylistic issues of literary translation from English into Uzbek. – Tashkent, 1976. – P. 217.

5. Smirnitsky A. I. Lexicology of the English language. – Moscow, 1956. – P. 260.

6. Aslonov S. S. The role of online teaching and innovative methods // Science and Education, 1(3), 2020. – P. 524-528.

7. Khiloliddinova F. R. Offer types and their classification. 2022